

Een verhaal van een weeskind

Mijn naam is Gerard van den Berg. In 1935 werd ik als 1,5-jarige jongen opgenomen in het Koninklijk Weeshuis in Buren. Ik ben daar achttien jaar woonachtig geweest. In 1951 ben ik op 17-jarige leeftijd in dienst getreden bij het Korps Mariniers als beroeps militair. In de weekenden was ik altijd welkom in het weeshuis, mijn thuis. Na zes jaar gediend te hebben bij het Korps Mariniers ben ik overgestapt naar de politie. Na veertien maanden interne opleiding aan de Politie Opleidingschool ben ik in actieve dienst getreden. Nadat ik daar diverse functies heb bekleed, ben ik na 43 dienstjaren met pensioen gegaan.

Hoe kwam nu ons gezin in het weeshuis terecht? Mijn moeder overleed in mei 1935 aan tbc en liet een gezin achter met zes kinderen. Mijn vader voer op de binnenvaart en kon niet goed voor zijn gezin zorgen, omdat hij veel van huis was. Er werd besloten de kinderen onder te brengen in Buren. Dat ging echter niet zo heel gemakkelijk, omdat wij katholiek gedoopt waren en er alleen protestantse Kinderen opgenomen mochten worden. Mijn moeder was katholiek, mijn vader protestant. Daarom kwam er toch toestemming van het curatorium van het weeshuis, die belast was met het bestuur van het weeshuis. Maar toen was er nog een probleem. Alleen kinderen in de leeftijd vanaf 5 jaar konden in het weeshuis worden ondergebracht. Aangezien ik veer te jong was, werd ik ondergebracht bij een kinderloos echtpaar in IJsselstein. Zij wilden mij graag adopteren, maar voordat dit kon worden uitgevoerd werd van 'hogerhand' besloten, dat het gezin bij elkaar moest blijven. Daarom werd bij het curatorium het verzoek ingediend om ook de kleine Gerard op te nemen. Na rijp beraad en goed overleg met weesouders De Ridder werd besloten voor één keer een uitzondering te maken op het geldende reglement en dit

verzoek in te willigen. En zo belandde ook ik in het weeshuis. Ineens kwam ik terecht in het hele grote weeshuisgezin, dat volgens de richtlijnen bestond uit ongeveer twaalf jongens en twaalf meisjes. Omdat alle kinderen 5 jaar of ouder waren, ontfermden de weesvader en -moeder zich over mij als ware ik hun kind.

Zelf waren zij natuurlijk kinderloos: dat was één van de voorwaarden om aangesteld te kunnen worden als weesouders. Niet dat zij de andere kinderen niet als hun kinderen beschouwden, maar ik werd toch wel een beetje speciaal behandeld.

Ik sliep bijvoorbeeld op hun slaapkamer, omdat je een kind van 1,5 jaar niet op een slaapzaal kon leggen waar nogal eens kussengevechten werden gehouden tussen de jongens in de leeftijd tussen de 6 en 19 jaar. Voor mijn vijfde verjaardag maakte de weesvader samen met de jongens een trapauto voor mij. De weesvader was erg voor handenarbeid. Hij zei altijd: 'Wie goed met zijn handen kan werken, heeft altijd brood op de plank.' Daarom ging een gedeelte van de jongens naar de Ambachtsschool. Wilde iemand echter graag naar de mulo of hbs in Tiel, dan kon dat ook. Dat werd

allemaal door het curatorium bekostigd. Er zijn zelfs jongens, die na de hbs doorstudeerden aan de universiteit. Met name Nico Boonstoppel, die ik later veelvuldig hebt opgezocht, was in Delft afgestudeerd als ingenieur. Dan was er ook Jan van Meeuwen, die na zijn studie burgemeester werd van Leerdam.

Voor de meisjes lag het toch wat anders. Na de lagere school en een paar jaar huishoudschool, werden zij verder 'geschoold' in het huishouden door in het weeshuis te helpen. Ook Mien, de naaister, leerde hen de kneepjes van het naai vak. Veel meisjes werden daarna geplaatst in gezinnen van adel of 'betere families'. Zelfs op het paleis Soestdijk kwam een meisje terecht. Koningin Juliana was daar zeer verguld mee. 'Eindelijk

een meisje uit mijn huis in Buren,' zei ze toen Ali Schinkel aan haar werd voorgesteld. Koningin Juliana liet zich vaak direct of indirect informeren over het wel en wee in het weeshuis. Zij droeg het een warm hart toe. Voordat vader en moeder De Ridder in 1928 in dienst van het weeshuis kwamen, was het leven in het weeshuis een gesloten gemeenschap. Alles vond binnen de tuinmuren plaats, zelfs het naar school gaan. In twee aparte lokalen werd er aan de weeskinderen lesgegeven door een vaste onderwijzer. Alleen met de zondagse kerkgang kwamen de kinderen buiten de muren. Vader en moeder De Ridder vonden dit uit de tijd en wilden dat de kinderen uit het weeshuis zouden integreren met de Burense bevolking. Vanaf die tijd gingen de kinderen naar de openbare lagere school. Er ontstonden dan ook langdurige vriendschappen met de Burense kinderen. Soms mocht ik een vriend meenemen om in het weeshuis te komen spelen. Dan moest hij wel eerst een beker melk drinken van de weesmoeder. De Burense kinderen, die het thuis meestal niet breed hadden, keken dan hun ogen uit. wat wij heel gewoon vonden, maar zij niet, was dat er voor de jongens en de meisjes ieder twee badkamers met ligbaden waren. Zij poedelden wekelijks met een emmertje water op zolder, terwijl wij twee keer in de week in bad moesten. Hun moeders stonden elke maandagochtend aan de pomp op de Markt om water voor de was te halen, terwijl wij koud en warm stromend water hadden. Moesten zij het met één kachelkje in huis doen om het warm te stoken, in het weeshuis was er centrale verwarming. Vaak verzuchtten mijn vrienden dan ook: 'Jullie lijken wel rijkelui's kinderen.' Ze dachten dat wij rijke ouders hadden gehad, het tegendeel was echter waar. Een dag begon gewoonlijk om zeven uur. De weesvader wekte de jongens, de weesmoeder de meisjes. Na het wassen, aankleden en ontbijten gingen wij naar school. De oudste meisjes hielpen mee in het huishouden. Tussen de middag werd er goed warm gegeten. De jongens die in Tiel op school zaten, aten 's avonds warm. Op de woensdagmiddag werd ik nogal eens naar notaris Van Everdingen, lid van het curatorium, gestuurd om de grote tuin te wieden. Vooral als ik weer eens kattenkwaad had uitgehaald. De avonden werden gevuld met handenarbeid, spelletjes doen of naar de radio luisteren. Iedere leeftijdsgroep ging op een vaste tijd naar bed.

Toen brak de oorlog uit. Het rustige leventje veranderde compleet. Het begon er al mee, dat wij meteen moesten evacueren, omdat het Rode Kruis ons huis vorderde voor verwachte gewonden. Wij kwamen terecht in Montfort in een arbeidershuisje met twee slaapkamertjes, een kleine huiskamer en een keukentje. Met 24 kinderen en het gezin van de vaste tuinman Hoogteyling was het wel erg behelpen. Maar het lukte! Toen wij na veertien dagen terugkeerden, moesten wij het huis delen met anderen: de ene keer met kinderen uit Zeeland, dan met ouderen uit Tiel en tenslotte ook in mei/juni 1945 met tweehonderd Belgische parachutisten, die op de beide zolders sliepen nadat de Duitsers capituleerd hadden. Voor ons kinderen was het een hele spannende tijd.

Hieronder enkele anekdotes uit die tijd.

Het moet begin van de oorlog zijn, dat er naast de muur van het weeshuis, grenzend aan de Nachtegaalstraat, enkele legerauto's stonden geparkeerd. Drie jongens, waaronder mijn broer Piet, wilden die auto's wel eens onderzoeken. Al gauw ontdekten zij onder het groene dekzeil verrekijkers, dolken en bajonetten. Zij besloten er een aantal over de muur te gooien. Ze werden echter verraden en enkele soldaten brachten ze naar het Groene Kruis-gebouwtje aan de Gasthuisstraat. Daar werden zij tot bloedens toe afgeranseld. Hun geschreeuw werd tot ver in de Nachtegaalstraat gehoord. De weesmoeder werd ijlings gewaarschuwd en zij riep de hulp in van notaris Van Everdingen, die een soort coördinator was tussen het weeshuis en de Ortscommandant. Nog zie ik deze jongens met bebloede ruggen het weeshuis binnenkomen.

In maart 1943 trof het weeshuis een ramp. De weesvader overleed plotseling aan een hartaanval. Iedereen was in diepe rouw, ook de Burense bevolking, want de weesvader stond in hoog aanzien. Iedereen had groot respect voor hem. Daarom werd hij via de grote poort van het Weeshuis ten grave gedragen. Dit was heel bijzonder, omdat de poort alleen openging als er hoog bezoek kwam, zoals koningin Juliana of de Commissaris van de Koningin van de provincie Gelderland. Nu stond de weesmoeder alleen voor de zorg van de weeskinderen. Toen het curatorium haar een mannelijke secundant wilde toewijzen, die de leiding over de jongens zou moeten overnemen, weigerde zij dit pertinent onder het dreigement, dat ze in dat geval onmiddellijk zou vertrekken. Het curatorium zag in dat dit het slechtste was dat kon gebeuren. Daarom trokken zij hun voorstel in. Samen met de tuinman Hoogteyling en de naaister Mien heeft zij met steun van het curatorium tot 1953 de leiding over het weeshuis gehouden. Elke zondag gingen wij twee keer naar de kerk. Er was een speciale bank voor het weeshuis. Wij kregen dan elke keer een dubbeltje voor in het kerkenzakje. Toen wij al enkele keren om verhoging van het zakgeld hadden gevraagd, besloten wij het anders aan te pakken. Onder het mom, dat wij een nieuw spelletje hadden bedacht, kregen wij van Mien een stel knopen. Die belandden natuurlijk in het kerkenzakje en het dubbeltje was voor ons. Dit ging twee weken goed.

Toen stapte op maandagochtend dominee Stein-Callenfels driftig het weeshuis binnen en vertelde de weesmoeder van de knopen. Wij kregen een stevige reprimande en ons spelletje was uit.

Ook ziekte ging het Weeshuis niet voorbij. In september 1944 werd Bertha de Smale, 17 jaar oud, ziek. Ze had een abces in haar keel en was erg benauwd. Dokter Ouwehand, de huisarts van Buren, werd erbij geroepen en constateerde dat het zeer ernstig met haar gesteld was. Voordat hij haar luchtwegen kon open maken, stierf zij onder zijn handen. Wij, als kinderen, waren daar bij op de slaapzaal, omdat er honderden vliegtuigen overkwamen. Meestal vlogen die 's nachts naar Duitsland, maar die dag ook overdag. Wij waren allemaal diep aangeslagen door het overlijden van Bertha, want wij beschouwden haar als ons zusje. Op de Weeshuiswal stond afweergeschut opgesteld. Tijdens die invasie werd een Engelse jager geraakt en kwam in het Rijswijkse Veld terecht. De piloot wist zich te redden, maar het toestel stortte neer. Nadat de Duitse soldaten dit vliegtuig de eerste dagen zwaar bewaakt hadden, werd die bewaking na veertien dagen wat soepeler als zij gingen eten. Toen zagen wij jongens onze kans schoon. Wanneer wij ons onbespied waanden, onderzochten wij het vliegtuig. De ritsen patronen, die wij in de vleugels van het vliegtuig vonden, namen we stiekem mee en verstopten die in de potkachels op de Turfzolder om er later mee te spelen. Nu wil het geval dat er veel Duitse soldaten in de lagere school gehuisvest waren. Omdat de verwarming daar was uitgevallen, kregen zij toestemming van notaris Van Everdingen om de grote potkachels uit het weeshuis te gebruiken. De tuinman werd met de soldaten naar boven gestuurd om ze aan te wijzen, nietsvermoedend. De schok was groot, toen de patronen in de kachels ontdekt werden. Het beeld van een lijkleke tuinman met een bajonet in zijn nek, die de trap afkomt, staat nog op mijn netvlies. Hij werd ervan verdacht bij de ondergrondse te zijn. Gelukkig is het, na bemiddeling van de notaris, goed met hem afgelopen. Het bleek al gauw dat de weesjongens de schuldigen waren.

Als gevolg van de goede verstandhouding tussen het curatorium en de Ortscommandant zijn wij tegen het eind van de oorlog vrij geweest van inkwartiering van Duitse soldaten. Dan is het januari 1945. Zes officieren moesten toen toch bij ons ingekwartierd worden. Zij kregen twee logeerkamertjes, die boven de keuken lagen aan de Weeshuiswal, maar naast de slaapzaal en de kleedruimte van de meisjes. De weesmoeder was daar helemaal niet gerust op. Nadat de Duitse officieren na hun dagelijkse cafébezoek al enkele malen geprobeerd hadden de deur van de meisjeslaapzaal te forceren, werd besloten de hulp van de tuinman en een sterke man uit Buren in te roepen. 's Avonds moesten zij dan de deur van de slaapzaal barricaderen met tafels en stoelen. Dit werkte. De meisjes zijn vrij gebleven van ongenode gasten. Dokter Ouwehand had echter een betere remedie. Hij spijkerde op de voordeur een bord met het woord 'difterie' erop. Dit was in die tijd zeer besmettelijk. Toen waren de Duitsers gauw verdwenen.

Tot slot wil ik nog iets vertellen over onze kleding. Wij liepen altijd in uniform, zeker als er iets officieels was, bijvoorbeeld als wij naar de kerk gingen of als wij af en toe een weekje op vakantie naar familie gingen. We droegen een zwart laken pak met een gouden 'M' met gouden kroontje op de linker mouw. Als wij op vakantie mochten, werden wij door Job de Jong, die een taxibedrijf je had en in een oud Fordje reed, naar Geldermalsen gebracht. Daar was het dichtstbijzijnde station. Hij zette ons dan op de trein en dan werden we door familie elders afgehaald. In de trein werd dan al gauw

gevraagd: 'Jongeman, wat betekent dat uniform met gouden 'M' en gouden kroontje op de arm?' We hadden samen met de andere jongens afgesproken het volgende te antwoorden: 'Wij zijn in opleiding voor de Marine.' 'Op 11-jarige leeftijd al?', was vervolgens de volgende vraag. 'Ja, dit is een speciale opleiding.' Hierdoor hoefden wij geen verdere mededelingen meer te doen over Maria van Nassau, enzovoorts. Als wij naar school gingen mochten wij een manchester broek en jasje aan, ook in onze vrije tijd. Zo vielen wij niet teveel op. We leefden als een groot gezin en beschouwden de andere kinderen als onze broers en zusters. Dat is altijd zo gebleven. U heeft zo een indruk kunnen krijgen over ons leven als weeskinderen in het Koninklijk Weeshuis in Buren. Dit huis stond zeer goed aangeschreven. Als iemand uit dit huis ging solliciteren, dan werd hij bijna altijd aangenomen.

Er zijn nog vele andere verhalen te vertellen. Als u daar belangstelling voor heeft, wil ik u met alle plezier een rondleiding geven door het Weeshuis, dat thans is ingericht als Marechausseemuseum. Hier kunt u alle informatie krijgen over de 'weeshuistour'.